

PRIKAZI I OSVRTI

GRAČANIČKI GLASNIK
časopis za kulturnu historijuBroj 55
Godina XXVIII
Maj, 2023.
[str. 201-208]

© Monos 2023

Zbornik radova Ustavnost Bosne i Hercegovine kroz historiju (ur. Hana Yunis)

Međunarodna konferencija “Ustavnost Bosne i Hercegovine kroz historiju”, Sarajevo, 23. 11. 2021., Institut za historiju, Sarajevo 2022.

Pretprošle, 2021. godine, navršilo se 100 godina od usvajanja Vidovdanskog ustava, koji je bio najznačajniji ustavni akt za novouspostavljenju Kraljevini SHS. Postupak njegovog donošenja i usvajanja na Ustavotvornoj skupštini Kraljevine SHS obilježen je žestokim političkim konfrontacijama između centralističkih koncepcija (sa srpskim nacionalnim predznakom) i federalističkih koncepcija sa hrvatskim nacionalnim predznakom. Prvu je forsirala dominantno srpska radikalno-demokratska koalicija, a drugu Hrvatska seljačka stranka, koja je u krajnjem po svojim stavovima otišla i dalje od opozicije – u potpunosti apstinenciju i bojkot ne samo ponuđenih ustavnih rješenja već i same Ustavotvorne skupštine – koja je na kraju, krajeva prostom, reklo bi se tankom većim “progurala” konačno taj centralistički koncept ustava, koji će po datumu donošenja, 28. 6. 1921. godini, ponijeti naziv Vidovdanski ustav. S obzirom da je taj ustavno-pravni akt zauzeo značajno mjesto u pravnoj historiji svih dijelova i naroda sa prostora bivše Jugoslavije, pa i Bosne i Hercegovine, okrugla godišnjica njegovog donošenja bila je dobar povod Institutu za istoriju u Sarajevu da 23. 11. 2021., organizuje naučni skup s poprilično ambiciozno postavljenom temom: “Ustavnost Bosne i Hercegovine kroz historiju”.

Od ukupno 12 tema prezentiranih na toj konferenciji u ovom zborniku objavljeno je 8 radova, koji se, “evidentno razlikuju, kako kvalitetom tako i metodološkim pristupom” – naglašeno je u uvodnoj riječi Zbornika. Tematski su tretirana ustavna rješenja za Bosnu i Hercegovinu od Vilajetskog ustava 1865., pa do Dejtonskog ustava 1995. godine (Aneks 4 Dejtonskog mirovnog sporazuma). Radi se o vremenskom periodu dužem od 150 godina u kojem su se odigrali najkrupniji događaji u historiji čovječanstva: slom nekoliko svjetskih imperija u dva svjetska rata sa katastrofalnim posljedicama, na jednoj strani i na drugoj neviđeni tehničko-tehnološki napredak u svijetu... Sve to, naravno ostavilo je svoje tragove i posljedice i na ovim prostorima, s tim što je, za razliku od ostatka Evrope koja je

proživjela dva svjetska rata, Bosna i Hercegovina imala i jedan kasnije, svoj treći – onaj od 1992. do 1995. godine.

U pristupu temi konferencije neki autori su se trudili da osvijetle ustavno-pravnu vertikalnu Bosne i Hercegovine koja je itekako vidljiva u tih 150 godina, dok su se drugi bavili konkretnim ustavnim rješenjima i njihovim implikacijama na pravno-politički poredak Bosne i Hercegovine u pojedinim periodama, posebno postdejtonskom. U prvoj grupi nalaze se dva priloga: "Etnički i građanski koncept u ustavnom razvoju Bosne i Hercegovine" našeg poznatog eksperta ustavnog prava, prof. doktora Kasima Trnke i prilog pod naslovom "Povijesni pregled primjenjivanih ustavnih rješenja u emancipiranju društvene jednakosti u Bosni i Hercegovini", poznatog pravnog historičara, prof. dr. Antonija Pehara. I jedan i drugi autor je dao svaki sa svog aspekta, ako se može reći, jednu ustavnu retrospektivu u Bosni i Hercegovini, prateći sljedeću liniju: Vilajetski ustav kao prvi bosanskohercegovački ustavni tekst iz 1865. godine, Ustav (Zemaljski statut) za Bosnu i Hercegovinu iz 1910. godine, Vidovdanski ustav iz 1921. i svi ustavi i ustavni aranžmani u okviru dvije Jugoslavije, uključujući tu i rezolucije ZAVNOBIH-a i sva ustavna rješenja od 1945. do 1995. godine. I jedan i drugi, razumije se, najviše pažnje posvetili su aktuelnom Dejtonskom ustavu kao dijelu mirovnih aranžmana za Bosnu i Hercegovinu iz 1995. godine, sa svim njegovim nedostacima i kontraverzama, koje su, očigledno, postale kočnica daljeg razvoja Bosne i Hercegovine na njenom putu u euroatlantske integracije. Da bi se otklonile te kočnice, i jedan i drugi autor su mišljenja da bi trebalo mijenjati ustav u cjelini ili bar neke njegove ključne dijelove. Trnka se zalaže za uspostavu nove ravnoteže u procesu parlamentarnog odlučivanja drugačijim rješenjima u pogledu zaštite nacionalnih interesa, a za stabilnost države ukidanje instituta posebnih paralelnih odnosa entiteta sa susjednim državama, čime

bi se onemogućilo ili ograničilo "permanentno i brutalno miješanje susjednih država u unutrašnje odnose u Bosni i Hercegovini." S druge strane, prof. Antonio Pehar smatra da bi za budućnost Bosne i Hercegovine trebalo promišljati i kreirati ustavna rješenja prema modelu takozvane "deliberativne demokracije i ideja ustavnog patriotizma", uvažavajući sve njene društvene i nacionalne posebnosti. Kroz taj model otvorenog dijaloga trebalo bi "kreirati katalog društvenih i političkih vrijednosti na koje bi građani Bosne i Hercegovine i kao individue i kao pojedinci nacionalnih kolektiviteta mogli biti ponosni i što bi predstavljalo bazični konsenzus na kojem bi bila profilisana ustavna rješenja." Ova dva modela međusobno se na isključuju, ali bi u svakom slučaju bilo zanimljivo komparirati gledišta ove dvojice uglednih profesora u pogledu ustavne budućnosti Bosne i Hercegovine.

Drugu grupu radova u ovom Zborniku čine naslovi čiji autori detaljnije propituju pojedine ustavne projekte i pojedinačna ustavna rješenja koja su bila od većeg značaja za ustavno-pravni razvitak Bosne i Hercegovine. Tako prof. dr. Ivan Balta analizira "Društveno značenje Zemaljskog ustava (statuta) Bosne i Hercegovine iz 1910. godine" i na osnovu izvora mađarske provenijencije, vidi taj ustav kao potvrdu kontinuiteta državnosti Bosne i Hercegovine. Prof. dr. Dževad Drino u svom prilogu pod naslovom "Buđenje nacija – ustavna balkanologija i Bosna i Hercegovina" kontekstualizira državno-pravni razvitak Bosne i Hercegovine sa sličnim procesima u balkanskim zemljama. U prilogu pod naslovom "Muslimanska politika sporazuma i "turski paragraf Vidovdanski ustava", prof. dr. Omer Hamzić, svoju pažnju usmjerio je konkretno samo na član 135 Vidovdanski ustava (tzv. "Turski paragraf"), fokusirajući se na politički kontekst i ulogu Mehmeda Spahe i JMO u nastojanju da se očuva teritorijalni kontinuitet Bosne i Hercegovine. Autor je nastojao da pokaže

svu "dramatiku" političkog usaglašavanja stavova kako u fazi kreiranja tog člana u skupštinskim tijelima i Vladi Nikole Pašića, tako i u fazi donošenja ustava u cjelini prije svega sa stanovišta podrške i osporavanja iz same Bosne i Hercegovine, ali i iz beogradske političke čaršije. Autor je ukazao na značaj tog člana Vidovdanskog ustava za ustavno-pravni razvitak Bosne i Hercegovine, koji se manje-više svjesno ili iz neznanja zanemarivao kao nevažna epizoda. U ovoj grupi radova nalazi se i rad prof. dr. Dženite Sarač-Rujanac pod naslovom "Ustavi iz 1963. i 1974. godine kao uvod u fazu zrelog socijalističkog samoupravljanja i prirodan hod ka ravnopravnosti". Autorica je uspjela da ukaže na ključne specifičnosti druge Jugoslavije i njenu ustavnu vertikalu od AVNOJ-a, pa do konfederaliziranja zemlje kroz ustav iz 1974. godine koji je, kako je napisala bio "rezultat prirodnog toka stvari". Nakon smrti Josipa Broza, došlo je do opće društvene i političke krize u čijem središtu je bio i Ustav iz 1974. godine. Na jednoj strani nalazili su se takozvani ustavoreformatori, a na drugoj ustavobranitelji. Prvi su se, kako zaključuje autorica, ispoljavali kao recentralisti, a drugi federalisti. I jedni i drugi, u tim političkim turbulencijama, nosili su nacionalni predznak sa kojim se i ušlo u ratove dvedesetih i formiranje novih država na razvalinama druge (Titove) Jugoslavije.

Spomenimo još da se u trećoj tematskoj grupi ovog zbornika nalaze dva rada, čiji autori svaki sa različitih aspekata ukazuju na probleme sprovedbe Dejtonskog mirovnog sporazuma i takozvanog dejtonskog ustava.

U svom radu pod naslovom "Dejtonski mirovni sporazum i problemi izgradnje funkcionalne države Bosne i Hercegovine", prof. dr. Zijad Šehić polazi od činjenice da je taj mirovni sporazum bio "rezultat kompromisa, što je i bila njegova najveća slabost". Posljedica tih slabosti je i Dejtonski ustav (aneks 4), koji je već odavno postao kočnica na evro-atlantskom putu Bosne i Hercegovine. Autor pleđira za njegove promjene koje su izvodljive samo uz pomoć i podršku demokratskih snaga međunarodne zajednice. Drugi naslov u ovoj grupi radova glasi: "Odras dejtonskih ustavnih odredbi na obrazovne, naučne i kulturne tokove u Bosni i Hercegovini", čiji je autor prof. dr. Azem Kožar. On se kritički osvrnuo na dezintegracione procese, koji se godinama iz politike prenose na kompletnu društvenu sferu, pri čemu su najviše pogođene obrazovne, naučne i kulturne ustanove i njihovi programi. Opći zaključak autora je "da su odredbe dejtonske ustavne strukture polučile veoma negativne posljedice u sferi nauke, obrazovanja i kulture, koje još uvijek traju." Autor očekuje da će se "zdravi" dio akademske zajednice, bez obzira na sve prepreke i teškoće, uspjeti organizirati tako da što prije dođe "do prevage znanja nad neznanjem, konkretnog nad deklarativnim."

Mislim da je naučna konferencija "Ustavnost Bosne i Hercegovine kroz historiju" i Zbornik radova sa te konferencije, sudeći po kvalitetu obrađenih tema i ozbiljnosti pokrenutih pitanja i zaključaka, mali doprinos akademske zajednice u tom nekom pozitivnom pravcu.

Prof. dr. Omer Hamzić

